

Sielicki, Franciszek

"Polonistyka Radziecka.
Literaturoznawstwo", wybór, wstęp i
oprac. B. Białokozowicz, Warszawa
1985 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/2, 547-550

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Należy jednak podkreślić, że recenzowana praca niemieckich autorów jest jedną z niewielu prób ujęcia historii chemii dla potrzeb studiującej młodzieży, nie zaś pracą popularno-naukową, ani też monografią dla zaawansowanych już badaczy.

Roman Mierzecki
(Warszawa)

Polonistyka Radziecka. Literaturoznawstwo. Wybór, wstęp i opracowanie B. Białokozowicz, Warszawa 1985, PWN, ss. 697.

Otrzymaliśmy książkę bardzo potrzebną. Opracował ją starannie zasłużony nasz badacz polsko-wschodniosłowiańskich powiązań literackich, Bazyli Białokozowicz, autor paru set publikacji na ich temat, zebranych m. in. w cenionych monografiach *Lwa Tołstoja związki z Polską* (1966; ukazało się 29 pozytywnych recenzji w Polsce i ZSRR) i *Z dziejów wzajemnych polsko-rosyjskich związków literackich w XIX w.* (1971; pochwalnych recenzji było aż 36, w tym też i moja w „Prz. Hum.”, 1972, nr 2). Kolejnymi książkami B. Białokozowicza, które wywoływały uznanie dla tego niestrudzonego badacza, były dwie antologie: *Dźwięki kruszonych oków. Polska w poezji rosyjskiej lat 1795—1917* (1977; wśród licznych recenzji była też moja w „Prz. Hum.”, 1977, nr 11) i *Jak unieść wierszem Twoją chwałę. Polska w poezji radzieckiej* (1977; też pokwitowana licznymi pozytywnymi recenzjami).

Wymieniłem te osiągnięcia B. Białokozowicza dla wykazania, że zadania opracowania encyklopedii polonistyki radzieckiej podjął się autor najbardziej u nas do tego kompetentny. Nie bez znaczenia był tu również fakt, że utrzymuje on ciągłe kontakty z polonistami radzieckimi, zaprasza ich na konferencje naukowe organizowane z jego inicjatywy (jako długoletniego z-cy dyrektora Instytutu Słowianoznawstwa PAN ds. naukowych), jak też bierze udział w analogicznych konferencjach inicjowanych w Związku Radzieckim. Prowadził też wykłady na Uniwersytecie Moskiewskim dla tamtejszych studentów rusycystyki i polonistyki, ponadto inspirował badanie polsko-rosyjskich i radzieckich stosunków literackich jako długoletni redaktor kwartalnika „Slavia Orientalis” i rocznika *Studia polono-slavica-orientalia. Acta litteraria*, w których ogłaszał także prace polonistów radzieckich.

O kompetencji B. Białokozowicza w przedsięwziętym przez niego dziele najlepiej świadczy *Wstęp* do prezentowanej tu antologii, napisany z doskonałym znawstwem literatury przedmiotu, radzieckiej i polskiej. Autor umiejętnie zsyntetyzował dotychczasową wiedzę na temat poszczególnych dokonań polonistyki radzieckiej, zaprezentował ją w zarysie chronologicznym, poczynając od 1917 r., tudzież geograficznym, charakteryzując osiągnięcia polonistów moskiewskich, leningradzkich i innych ośrodków akademickich RSFRR oraz ukraińskich, białoruskich, litewskich i innych republik radzieckich. Nie ograniczył się tylko do prezentacji ilościowej, dał również ogólną ocenę jakościową, nie przemilczając także faktu, że w niektórych mniej znaczących publikacjach radzieckich „nie przewyżczono do końca podejścia wulgarnosocjologicznego i schematycznego, powierzchownej opisowości i zbędnej frazeologii” (s. 27). *Wstęp* ukazał zatem polonistykę radziecką w całym jej bogactwie i różnorodności, a przy tym w sposób obiektywnie naukowy, bez zbędnej w tym wypadku publicystyki. Miałbym do niego tylko jedną uwa-

gę, drobnej natury na tle tak szeroko zakrojonego tematu: należałoby mianowicie nieco szerzej niż to autor uczynił scharakteryzować podręcznik *Istorija polskoj literatury* (Moskwa, t. 1 1968, t. 2 1969), z odesłaniem do wnikliwej i cennej jego recenzji pióra Janiny Kulczyckiej-Saloni („Slavia Orientalis”, 1969, nr 4).

Przechodząc do zaznajamiania się z zaprezentowaną w tomie antologią radzieckich prac polonistycznych, stwierdzamy, o czym zresztą autor wspomniał we *Wstępie*, że grupuje ona wyłącznie prace powojenne. Szkoda, że nie zamieszczono tu prac z lat dwudziestych i trzydziestych. A jeżeli już zrezygnowano z prezentacji jej początkowego etapu, to należało może na karcie tytułowej zaznaczyć to odpowiednimi latami. Bo przynajmniej, że w tej postaci tytuł nie jest całkiem adekwatny do zawartości tomu. Wprawdzie *Wstęp* obejmuje całość, z ukazaniem i charakterystyką także tego początkowego dwudziestolecia, ale użytkownik antologii będzie nieco zawiedziony, nie znajdując wyboru prac z tego właśnie okresu.

Antologia ma układ chronologiczny, zgodny z periodyzacją historii literatury polskiej. Umieszczono w niej prace 44 autorów. Wydawca zamieścił rozbudowane, bardzo wartościowe noty o każdym z nich, wraz z danymi bibliograficznymi, ze wskazaniem prac publikowanych w Polsce (szkoda natomiast, że nie podał polskich recenzji ich książek, zamieszczonych dość licznie w naszych periodykach naukowych). I właśnie te noty oraz omówiony *Wstęp* i wybór prac pozwalają nazwać recenzowaną książkę encyklopedią polonistki radzieckiej, niezwycięle ceną dla użytkowników polskich i obcych, gdyż oprócz wiadomości o poszczególnych autorach znajdują oni również dane na temat oceny w społeczeństwie radzieckim wszystkich ważniejszych pisarzy polskich, których nazwiska, podobnie jak wielu pisarzy rosyjskich, są uwidocznione w starannie sporządzonym indeksie. Książka ta będzie zatem bardzo użyteczna także przy badaniach komparatystycznych, bowiem autorzy radzieccy przeważnie charakteryzują pisarzy polskich w porównaniu z pisarzami rosyjskimi, ukraińskimi, białoruskimi itp.

W części pierwszej antologii, zatytułowanej *O literaturze polskiej od XVI do XVIII wieku*, zamieszczono 5 rozpraw: Ilji Goleniszczewa-Kutuzowa o Janie Kochanowskim, Włodzimierza Britanickiego — o recepcji Kochanowskiego w XX w., Wiktorii Moczalowej — o *Peregrynacji Maćkowej*, Ludmiły Sofronowej — o strukturze dramatu szkolnego XVII—XVIII w. i Adama Maldzisa — o teatrze szkolnym w Zabiałach. Autorzy ci demonstrują doskonałą znajomość dawnej literatury polskiej, a także odpowiednich opracowań polskich. Nasi historycy literatury będą czytali *Antologię* z niemałą satysfakcją wiedząc, że badacze radzieccy wyrażają się z uznaniem o ich pracach. Czytelników polskich ujmuje też duża żałyłość, i zafascynowanie polonistów radzieckich poszczególnymi pisarzami polskimi. Należy poza tym stwierdzić, że wypowiedzają oni nierzadko sądy odkrywcze o literaturze polskiej, które będą inspirujące także dla naszych badaczy.

Trzeba pochwalić dobre tłumaczenie polskie prezentowanych w tej części prac, pióra Haliny Brzozy, Krystyny Zięby, Wiktora Srunidy, Danuty Kułakowskiej i Marii Czurak. Znalazłem tylko dwa uchybienia: na s. 49 Wyspiańskiego określono jako „czwartego proroka” zamiast „wieszcz”, a na s. 80 w zdaniu „Chcę przez śmierć gatunek z więzów wybawić” trzeba oczywiście powiedzieć „rodzaj” (ludzki), a nie „gatunek”.

W części drugiej, obejmującej koniec w. XVIII i cały wiek XIX stwierdzamy w zamieszczonych tu pracach te same walory, o których była mowa wyżej. Jest tu bogaty zestaw zarówno autorów, jak też poruszanych przez nich tematów. Wymieńmy je dla ilustracji. Aleksander Lipatow przedstawił problematykę teoretyczną styku epok literackich, uwzględniając takie zagadnienia jak dialektyka rozwoju literatury, ewolucja a przełom, problemy periodyzacji, w drugiej zaś pracy porównał preromantyzm zachodni i polski. Igor Beiza nakreślił sylwetkę Jana

hr. Potockiego, a w drugiej pracy — inspiracje dantejskie jako rysy etyczne polskiego romantyzmu. Z kolei Światosław Belza zaprezentował polskie powiązania Piotra Wiaziemskiego.

Wśród prac poświęconych Mickiewiczowi Siemion Landa nakreślił dzieje powstania zbioru jego sonetów, Bolesław Rostocki zanalizował III część *Dziadów*, Vincas Myskolaitis-Putinas przedstawił recepcję naszego poety w literaturze litewskiej, a niezjący już komparatysta leningradzki Michał Aleksiejew porównał *Historię przyszłości* Mickiewicza z ówczesną myślą utopijną w Rosji.

O romantyzmie polskim i rosyjskim pisze Borys Stachiejew. Pogłosy romantyzmu polskiego na Ukrainie zobrazował Hryhorij Werwes, który w drugiej pracy pokazał oddziaływanie *Pana Tadeusza* na Maksyma Rylskiego. Stanisława Lewińska przedstawiła motywy literackie ukraińskie i rosyjskie w *Beniowskim* Słowackiego. Roman Kyrzczwaj zajął się folklorem ukraińskim w twórczości Józefa Bohdana Zaleskiego. Murtuz Sadychow z Baku scharakteryzował opowieść Władysława Strzelnickiego *Machmudek*, Faina Stieklowa zanalizowała tematykę wschodnią w poematach romantycznych Gustawa Zielińskiego, Inessa Swiryda zaś pokazała wzajemne oddziaływanie literatury i sztuki polskiej w epoce romantyzmu.

Polonistykę białoruską, poza wspomnianym wyżej Adamem Maldzisem, reprezentuje w antologii Władimir Kazbiaruk, który pokazał powiązania romantyzmu polskiego i literatury białoruskiej w pierwszej połowie XIX w. Znany historyk-polonista Włodzimierz Diakow scharakteryzował zainteresowania literackie konspiratorów polskich z lat trzydziestych i czterdziestych XIX w. Badaczka litewska Stefanija Kabelitè-Austėja zanalizowała motyw przyrody i człowieka w twórczości Władysława Syrokomli. Helena Cybienko w pierwszej z zamieszczonych jej prac pokazała powiązania Ludwika Szyrmera z Lermontowem, a w drugiej uwydatniła znaczenie gatunku powieści społecznej dla rozwoju realizmu w literaturze polskiej lat 1840—1880. Dora Kacnelson zanalizowała pieśni do słów poetów powstania styczniowego, Anna Kaupuż poinformowała o okolicznościach pobytu Józefa Ignacego Kraszewskiego w Odessie na podstawie relacji Apollona Skalkowskiego.

Kolejne dwa wartościowe studia — o poetyce *Trylogii* Sienkiewicza oraz o kształcie epickim *Quo vadis?* — są pióra Iwana Gorskiego. O Wacławie Sierozewskim jako badaczu Jakucji pisze Ludmiła Rowniakowa. Wiera Chitariszwili-Ochelki naszkicowała polsko-gruzińskie zwązki literackie w XIX w., Aleksandra Hrybowska zaprezentowała ukraińca w *Dziennikach* Stefana Żeromskiego, a Dina Prokofiewa przedstawiła w sposób interesujący działalność carskiej cenzury wobec literatury polskiej w drugiej połowie XIX i na początku XX w.

Czytając wymienione prace, w pełni aprobujemy ich wybór przez wydawcę. Są one ciekawe zarówno w aspekcie tematycznym, jak też warsztatowym, prezentują określoną klasę badawczą. Nie jest to oczywiście klasa jednolita, gdyż obok studiów nacechowanym głębokim ujęciem całości kształtu problemów literatury polskiej i jej powiązań z innymi literaturami, są tu także prace o charakterze przyczynkowym, ale one również są bardzo interesujące i pożyteczne. Wśród tłumaczy, obok wspomnianych już wyżej, znajdujemy jeszcze nazwiska Wiktorii Krzemień, Eweliny i Julii Sułkowskich, Janusza Stawińskiego, Andrzeja Szymańskiego, Janiny Sidorskiej, Anastazji Stoberskiej, Mariana Jakóbca, Elżbiety Wiśniewskiej, Mirosława Czertowicza, Ludwika Jazukiewicz-Osełkowskiej, Tadeusza Zielichowskiego i Zofii Lenarczyk. Przekłady są dobre (tylko na s. 256 figuruje forma „Nowgorodu” zamiast „Nowogrodu”).

W części trzeciej, ukazującej literaturę polską XX w., Wiwiana Witt zbadała typologiczne podobieństwa polskiej i rosyjskiej prozy realistycznej na przełomie XIX i XX w., Natalia Bogomołowa zanalizowała balladę Bolesława Leśmiana

Swidryga i Midryga, Natella Baszyndżagian scharakteryzowała pracę Witolda Wandurskiego nad adaptacją narodowego dramatu romantycznego dla sceny rewolucyjnej, Waleria Wiedina pokazała problem bohatera w polskiej prozie proletariackiej dwudziestolecia międzywojennego, Julia Bułachowska przedstawiła związki między poezją polską, rosyjską i ukraińską lat międzywojennych, Iwan Łożyński zobrazował rolę lwowskich „Sygnałów” w internacjonalistycznej konsolidacji inteligencji twórczej II Rzeczypospolitej, a Tamara Agapkina zajęła się polsko-radzieckimi kontaktami literackimi przełomu lat trzydziestych i czterdziestych.

Okres drugiej wojny światowej ukazuje artykuł Wiaczesława Obolewicz o poezji żołnierskiej lat 1943—1945, tworzonej w Pierwszej Dywizji im. T. Kościuszki i w innych formacjach Ludowego Wojska Polskiego oraz w Gwardii Ludowej. Artykuły dalsze poświęcone są literaturze rosyjskiej i radzieckiej w twórczości Leona Kruczkowskiego (pióra Astry Piotrowskiej), inspiracjom Lwa Tołstoja i Dostojewskiego w powieści Iwaszkiewicza *Pasje błędmierskie* (Swietłany Spass), rosyjskim w życiu i twórczości Marii Dąbrowskiej (Jadwigi Staniukowicz), powieściom Wilhelma Macha (Swietłany Musijenki), porównaniu tematyki wiejskiej w powojennej prozie białoruskiej i polskiej (Walentyny Hapawej). Kończą tę część dwa szkice Wiktora Choriewa: o historii polskiej krytyki marksistowskiej oraz o ewolucji ideowo-artystycznej w literaturze polskiej lat 1945—1948.

Tak więc literatura okresu Polski Ludowej została ukazana, praktycznie, do końca lat 1960-tych.

O ile w częściach I i II antologii nie zauważamy na ogół różnicy w charakteryzowaniu literatury polskiej przez polonistów radzieckich i naszych, to w części ostatniej różnica taka jest wyczuwalna, mianowicie badacze radzieccy interesują się głównie pisarzami lewicowymi i eksponują w najnowszej literaturze polskiej elementy realizmu socjalistycznego. Nie jest to oczywiście pretensja z naszej strony, tylko obiektywne stwierdzenie faktu. Wolno sądzić, że ta część antologii będzie czytana u nas z równym zainteresowaniem, jak części poprzednie. Wśród tłumaczy poszczególnych artykułów, prócz wymienionych wyżej, spotykamy tu jeszcze nazwiska Janusza Macieja Michałowskiego, Małgorzaty Leczyckiej, Andrzeja Cesarza i Włodzimierza Stochela. Ich przekłady także czyta się gładko.

Kończąc prezentację *Polonistyki radzieckiej* trzeba stwierdzić bez żadnej przesady, że księga ta stanowi duże wydarzenie w literaturoznawstwie polskim. Należy też ze wszech miar zachęcić naszych anglistów, germanistów i romanistów, aby opracowali podobne encyklopedie-antologie „polonistyk” odnośnych krajów zachodnich, dla celów porównawczych. Sądzimy bowiem, że porównanie takie byłoby nadzwyczaj interesujące i pożyteczne.

Franciszek Sielicki
(Wrocław)

Theodor Syllaba: *Jan Gebauer na Pražské Univerzitě*, Praha 1983 ss. 154 ilustr. 1.

Do filologów-slawistów tej miary co V. Jagić, F. Miklosich i A. Leskien, można śmiało zaliczyć czeskiego uczonego z przełomu XIX i XX wieku — Jana Gebauera (1838—1907). Biorąc pod uwagę jego erudycję, wyniki jego badań i dydaktyczne osiągnięcia, musimy stwierdzić, że literatura mu poświęcona jest raczej skromna. Należy zatem z uznaniem przyjąć wydaną przez Uniwersytet Karola w Pradze monografię pióra Theodora Syllaby, w której opisał profesorską dzia-